

УДК 7:373.5.016 (07)

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-1-7>

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ РЕГІОНАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Крижановська Тетяна Ігорівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, теорії музики
та методики музичного виховання Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-9072-5288
e-mail: kryzhanovska.tetyana@gmail.com

Користятинець Аліна Олегівна

магістрантка кафедри історії, теорії музики
та методики музичного виховання
Рівненського державного гуманітарного університету
e-mail: kilyadich17@gmail.com

У статті досліджуються методичні аспекти розвитку художньої компетентності школярів юнацького віку засобами мистецького краєзнавства. Формулюється авторська позиція: мистецтво рідного краю – це важливий засіб поєднання світової, національної та регіональної художніх культур; регіональне мистецтво може бути важливим чинником розвитку художньої компетентності старшокласників, що особливо актуально у переддень початку самостійної діяльності випускників закладів загальної середньої освіти.

Стосовно категорії «компетентність» автори вважають, що це активований особистісний досвід (знання, уміння, навички), який набуває нового практичного змісту як основа самостійної діяльності індивіда.

Обґрунтовується структура художньої компетентності як інтелектуально-емоційно-діяльній комплекс-потенціал, що забезпечує здатність особистості розуміти мистецтво, емоційно реагувати на нього, брати участь у художньо-творчій діяльності. На думку авторів, виділення вказаних складників дає змогу диференціювати вектори педагогічного впливу у процесі розвитку художньої компетентності учнів старших класів. Узагальнено прийоми та методи розвитку художньої компетентності: «відкриття», тематичних запитань, «мистецького шифру», «знайди спільності» (інтелектуальний складник); «сенсації, інтриги, таємниці», «перевтілення», рольової гри (емоційний складник); репортажне фото, драматизації, драматичного етюду, імпровізації тощо (діяльній складник).

На прикладах доведено: опора на принцип мистецького краєзнавства забезпечує гнучкий, варіативний зміст, впливає на інтелектуальний складник художньої компетентності через сприймання учнями мистецьких зразків зі свого життєвого середовища, викликає емоційно позитивний інтелектуальний стан «впізнання», «відкриття», особливої уваги до звичного мистецького явища. Присутність мистецького зразка рідного краю серед видатних світових творінь викликає позитивне емоційне реагування, збагачує високі (інтелектуальні, моральні) почуття, активує творчий потенціал школярів.

Ключові слова: художня компетентність, учні юнацького віку, урок мистецтва, регіональне мистецтво, принцип художнього краєзнавства.

DEVELOPMENT OF ARTISTIC COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF REGIONAL ART

Tetyana Kryzhanovska

Rivne State University of the Humanities

Alina Korystiatynets

Rivne State University of the Humanities

The article investigates the methodological aspects of the development of artistic competence of adolescent students by means of artistic local history. The author's position is formulated: the art of the native land is an

important means of combining world, national and regional artistic cultures; regional art can be an important factor in the development of artistic competence of high school students, which is especially important on the eve of the beginning of independent activity of graduates of general secondary education institutions.

Regarding the category of «competence», the authors believe that it is an activated personal experience (knowledge, skills, abilities) that acquires new practical content as the basis for an individual's independent activity.

The article substantiates the structure of artistic competence as an intellectual-emotional-activity complex-potential that ensures the ability of a person to understand art, react emotionally to it, and participate in artistic and creative activities. According to the authors, the identification of these components allows differentiating the vectors of pedagogical influence in the process of developing the artistic competence of senior pupils. The following techniques and methods of developing artistic competence are generalized: «discovery», thematic questions, «artistic cipher», «find commonalities» (intellectual component); «sensation, intrigue, mystery», «reincarnation», role-playing (emotional component); reportage photo, dramatization, dramatic sketch, improvisation, etc. (activity component).

The examples prove that relying on the principle of artistic local history provides flexible, variable content, affects the intellectual component of artistic competence through students' perception of artistic examples from their living environment, causes an emotionally positive intellectual state of «recognition,» «discovery,» and special attention to a familiar artistic phenomenon. The presence of an artistic example of the native land among the world's outstanding creations evokes a positive emotional response, enriches high (intellectual, moral) feelings, and activates the creative potential of students.

Key words: artistic competence, youthful students, art lesson, regional art, principle of artistic local history.

Постановка проблеми. Сучасне вітчизняне освітнє середовище, активізоване орієнтирами Нової української школи, переживає суттєве оновлення. НУШ – це школа, яка надає учням не лише знання, а й уміння застосовувати їх у житті (Нова українська школа). Це означає, що важливими сучасними освітніми підходами мають бути практичний, інтегративний, компетентнісний. Зокрема, метою мистецької освіти є формування у здобувачів системи ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як цілісної єдиної основи світогляду, а також здатності до художньо-творчої самореалізації і культурного самовираження (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Освітня галузь «Мистецтво»). Дослідження провідних сучасних учених виявляють значний науковий інтерес щодо змісту та структури компетентності (Г. Данилова, І. Зязюн, О. Кучай, Г. Халаш та ін.), окремих різновидів та методик їх розвитку (М. Головань, С. Лейко, О. Ситник та ін.), зокрема художньо-естетичної (О. Гайдамака, Л. Масол, Т. Сотська та ін.) Отже, активне педагогічне опанування шкільного курсу «Мистецтво, 8–11 класи» робить проблему розвитку художньої компетентності старшокласників нагальною і потребує оновлення методичних шляхів її розв'язання. Серед останніх передбачаємо ефективність принципу художнього краєзнавства. Змістові та жанрово-видові глибини мистецтва розмаїтих українських регіонів зумовлюють необхідність обґрунтування основних методичних підходів до інтеграції його зразків у процес шкільної мистецької освіти.

Дослідження окремих аспектів розвитку художньої компетентності старшокласників у курсі «Мистецтво» засобами краєзнавства є метою запропонованої статті.

Щодо змісту поняття «компетентність», то довідкові видання пропонують таке визначення: обізнаність, поінформованість, авторитетність; коло питань, із яких дана особа має певні знання, досвід, повноваження (Словник іншомовних слів, 2000). Наприклад, дослідниця О. Пометун зазначає, що це поєднання знань, умінь і навичок, які дають змогу ефективно розв'язувати певні проблеми і завдання у конкретному виді діяльності (Пометун, 2004). Водночас це особистісний потенціал, що проявляється у прагненні й здатності до постійного зростання (Масол, 2012). Отже, сучасні науковці акцентують на системності змісту даної категорії, говорячи про взаємодію набутих знань, умінь, навичок і здатність особистості ефективно використовувати їх у реальній практичній діяльності. З огляду на проблему, порушену у нашому дослідженні, вважаємо: компетентність – це активований особистісний досвід (знання, уміння, навички), який набуває нового практичного змісту як основа самостійної діяльності індивіда.

Компетентність має кількісну (рівневу) та якісну (видову) характеристики, може набувати кількісного виміру, зокрема шляхом виокремлення рівнів. Аналогічним є шлях визначення якості: соціальної, методологічної, технологічної та ін. (Зязюн, 2000). Щодо видового розмаїття компетентностей, то у полі нашої уваги знаходиться художня, або мистецька, компетентність. Дослідники О. Гайдамака та Л. Масол розуміють її як певну досвідченість особистості у царині мистецтва, здатність до самоорганізації у галузі мистецької діяльності на основі ціннісних естетичних орієнтацій і з метою розвитку власного художньо-творчого потенціалу (Масол, Гайдамака, 2010). Науковці звертають увагу на особистісно-діяльнісну та інтегративну природу художньої компетентності, оскільки

вона – багатогранний показник результативності мистецької освіти і самоосвіти, що об'єднує змістовий (знання), процесуальний (уміння), аксіологічний (цінності, орієнтації), самореалізаційний (активність, самостійність), креативний (творчість) компоненти (Масол, Гайдамака, 2010).

Отже, структуру художньої компетентності становить інтелектуально-емоційно-діяльнісний особистісний комплекс-потенціал, що забезпечує здатність особистості розуміти мистецтво, емоційно реагувати на нього, насолоджуватися досконалістю художнього відображення, брати участь у художньо-творчій діяльності. На нашу думку, виділення вказаних складників дає змогу диференціювати вектори педагогічного впливу у процесі розвитку художньої компетентності, зокрема учнів старших класів.

Зазначимо, що йдеться про школярів юнацького віку (15–17 (14–18) років), яким притаманна низка психологічних передумов, педагогічне урахування яких впливатиме на результативність мистецько-освітнього процесу. Зокрема, це дуже важливий період визначення індивідуумом свого місця у світі (Лозниця, 2000); формування системи стійких поглядів на світ та своє місце в ньому, особистісного, зокрема професійного, самовизначення (Заброцький, 2002). Особливо відзначимо, що знання школяра юнацького віку систематизуються, «трансформуються у когнітивну модель світу – основу світогляду»; відбувається формування індивідуального стилю розумової діяльності (Заброцький, 2002). Стосовно емоційно-ціннісного складника, то це період здатності до емпатії, збільшення емоційної чутливості. Юнаки демонструють високу пізнавальну активність, тому їх зорієнтовування на пошук у мистецько-краєзнавчому контенті, без сумніву, активізує навчальний інтерес, отже, і розвиток художньої компетентності.

Наша увага принципу мистецького краєзнавства пояснюється його гармонічним, гнучким, варіативним змістом, що передбачає можливість знаходити зв'язки між світовими, національними і локальними етнографічними мистецькими явищами. Формуючи інтелектуальний складник художньої компетентності у безпосередньому сприйманні учнями мистецьких зразків зі свого життєвого середовища, забезпечуємо емоційно позитивний інтелектуальний стан «впізнання», «відкриття», інтересу та особливої уваги до звичного мистецького явища. Отже, сприяємо позитивному емоційному реагуванню, включеності у обговорення, інтерпретацію, співтворчість, адже вчитель та учні перетворюються на рівноправних партнерів діалогу, обізнаних із предметом. Водночас у школярів розвивається відчуття власної участі у творенні (сприйманні, обговоренні, популяризації та ін.) національного та світового мистецтва через регіональні зразки, отже, відповідаль-

ності за його долю. Передбачаючи даний принцип як одного з провідних у інтегрованому викладанні шкільного курсу «Мистецтво», Л. М. Масол наголошує на важливості «органічного поєднання універсального (загальнолюдського), національного (державного) і регіонального (етнолокального, краєзнавчого) компонентів змісту освіти та виховання», що дає змогу спрямувати освітній процес «...на формування національної свідомості, патріотизму, полікультурної компетентності» (Масол, 2019).

Зупинимося на деяких особливостях реалізації принципу використання елементів мистецького краєзнавства у процесі розвитку художньої компетентності старшокласників. Дослідниця В. Прокочук цілком справедливо вважає: «Краєзнавство, поєднуючи минуле, сучасне й майбутнє, досліджує пракоріння української духовності, ментальності, зберігає історичний досвід покоління» (Прокочук, 2019) та долучає до них покоління сучасні. Оскільки художнє краєзнавство орієнтується на дослідження творчості митців певного регіону, то дидактичне трактування його елементів у шкільній мистецькій освіті дає змогу долучити школярів до процесу збереження та примноження мистецького спадку регіону. Освітня практика доводить, що доцільна реалізація даного принципу сприяє не лише досягненню навчальних та розвиваючих завдань. Це також ефективний виховний інструмент, оскільки виховує у здобувача почуття причетності до регіонального мистецтва, яке є невід'ємним складником культурної спадщини людства. У курсі «Мистецтво, 8–11 класи» нами було змодельовано декілька варіантів «мистецьких перехресть», де перетнулися художні явища світового та регіонального рівнів. Водночас ми орієнтувалися на структурну модель художньої компетентності, диференціюючи дидактичні завдання відповідно до виділених нами компонентів, зокрема інтелектуального, емоційно-ціннісного, діяльнісного.

Наприклад, знайомлячи учнів із первісним мистецтвом (8-й клас, тема: «Мистецтво у культурі минулого»), ми повідомили «сенсаційну» новину: «На окраїні м. Рівне, в урочищі Бармаки, українські та німецькі археологи відкрили стоянку палеолітичної людини і виявили численні старожитності, серед яких – прикраси, тобто предмети ужитково-декоративного мистецтва...». В умовах уроку «запитань та відповідей», звернувшись до ілюстрацій чеського живописця З. Буріана (до книги «Життя давньої людини» Й. Ауґусти, З. Буріана), разом з учнями ми відповіли на п'ять тематичних запитань: що таке мистецтво, де, коли, як, чому воно виникло? Археологічні артефакти з Рівного дали змогу спрямувати освітній пошук старшокласників Україною, Західною Європою. Школярі досліджували питання «Пам'ятки пер-

вісного мистецтва у європейському просторі», готуючи повідомлення, зображення до газетного листа «Новини від первісних митців».

На уроці, присвяченому мистецтву східних слов'ян, ми розповіли про наших пращурів, що мешкали у VI–VII ст. на території Волині. Це об'єднання племен дулібів та волинян, що з часом увійшло до складу Київської Русі. Північна Рівненщина – скарбниця давніх язичницьких наспівів, що супроводжували обряди поклоніння численним богам. Так, веснянки-заклички на Поліссі співали від Стрітіння до початку літа. Дівчата у лісах зустрічали весну, виконуючи місцевий наспів «Весно, весно, весняночко». Популярними серед молоді були поліські музичні ігри «Жур-жур, журавель», «Володар» (Ковальчук, 1994), хороводи «Кривий танець», «Ой, стреліла стрела», що є знайомими і співаними навіть сьогодні. Слухове сприймання обрядових пісень у виконанні фольклорних гуртів Рівненщини («Веснянка», «Горина»), аутентичної виконавиці Р. Цапун дало змогу проаналізувати музично-поетичні особливості цих творів, виділити їхні самобутні риси. Фольклорну образність збагатили графічні роботи рівненського письменника-художника В. Войтовича, присвячені міфології давніх українців. Сприймання та виконання обрядових пісень, моделювання фрагментів старовинних дійств (метод імпровізації, зокрема прийоми ритмізування остинатного тексту, звучних жестів, колективної декламації), виконання давньоукраїнських міфів (метод драматизації), розгадування символічного змісту графічних творів (метод «мистецький шифр») – це ті різновиди освітньої діяльності, що дають змогу відчувати та осмислити зміст мистецтва східних слов'ян через особливості поліської творчості.

Є на території Рівного мистецькі явища, що «ведуть» учнів до культури Античності. Наприклад, споруда Рівненського академічного українського музично-драматичного театру дала змогу сприяти розумінню поняття «храм-периптер» (метод «знайди спільності»). Ознайомившись з особливостями давньогрецької та давньоримської архітектури, учні здійснили прогулянку вулицями рідного міста у пошуках «архітектурних нащадків» Античності, підготували фоторепортаж «Привіт з Античності» (методи «артпошуківець», «репортажне фото»).

Під час вивчення основних мистецьких стилів середньовічної Європи на уроці-мандрівці Рівненщиною ми приділили увагу спорудам Свято-Воскресенського кафедрального собору, Костела Святого Антонія (м. Рівне), Богоявленської церкви (м. Острог), Троїцької церкви (м. Межиричі). Це дало змогу безпосередньо в умовах уроку узагальнити провідні риси сакральних будівель Візантії, середньовічної Європи. У руслі реалізації проекту «Таємниці мистецької Рівненщини» були запропоновані оповіді «Легенда про сліпого музику», «Легенда про Межирицьку Богородицю», «Прокляття Богоявленського собору» та ін. (Бендюк, 2012). Частина учнів охоче відгукнулася на практичне завдання щодо створення мистецьких силуетів середньовічної Рівненщини, які слугували у подальшому логотипами відповідних тем курсу «Мистецтво».

«Зустрічі» світового та регіонального мистецтва набули продовження у таких темах, як «Барокова Рівненщина», «Видатний класицист Т. О. Сосновський», «М. Лисенко і Рівненщина», «Таємничий Г. Косміаді», «Урок мистецтва від митців Рівного», «Знайомі незнайомці: мурали Рівного» та ін.

Теми, до розкриття яких залучаються зразки мистецтва Рівненщини, дають змогу доповнити дещо «далекі», абстрактні мистецькі зразки світового мистецтва знайомою, цікавою дидактичною інформацією та наочністю, повсякденними враженнями від безпосереднього споглядання творів рідного краю. Уведення у тематичний контекст відомої учням мистецької пам'ятки активізує їхній пізнавальний потенціал. Осмислення причини присутності місцевого мистецького зразка серед видатних світових творінь викликає позитивне емоційне реагування, збагачує інтелектуальні, моральні почуття, активує особистісний творчий потенціал. Таким чином, відбувається різнобічний і водночас цілісний вплив на процес розвитку художньої компетентності старшокласника.

Перспективним щодо розвитку художньої компетентності старшокласників, на нашу думку, є дослідження дієвості інших методичних засобів. Зокрема, викликає науковий інтерес результативність активних, творчих, проблемних, інтерактивних та інших методів впливу на вказану особистісну якість.

Література:

- Нова українська школа. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
 Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Освітня галузь «Мистецтво». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
 Словник іншомовних слів. (2000) / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наукова думка.
 Пометун О. (2004). Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 16–33.
 Масол Л. (2012). Методика навчання мистецтва в основній школі: методичний посібник для вчителів. Київ: Шк. світ.
 Зязюн І. (2000). Педагогіка добра: ідеали і реалії: науково-методичний посібник. Київ: МАУП.

- Масол Л., Гайдамака О. (2010). Художня культура. 10 клас: Тематичні розробки уроків. Харків: Ранок.
- Лозниця В. (2000). Психологія і педагогіка: навчальний посібник. Київ: ЕксОб.
- Заброцький М. (2002). Основи вікової психології: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Масол Л. (2019). Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза.
- Прокопчук В. (2019). Мистецьке краєзнавство як чинник національно-патріотичного виховання майбутніх педагогів. *Молодь і ринок*, 12 (179). 64 – 69.
- Ковальчук В. (1994). Календарно-обрядові пісні Рівненщини. Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство.
- Бендюк М. (2012). Історія та легенди давнього Острога. Острого.

References:

- Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
- Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity. Osvitnia haluz «Mystetstvo» [State standard of basic and complete general secondary education. Educational field «Art»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
- Slovnnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign language words]. (2000). Ukladachi S.M. Morozov, L.M. Shkaraputa. Kyiv: Naukova dumka.
- Pometun O. (2004). Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v dosvidi zarubiznykh krain [Theory and practice of consistent implementation of the competence approach in the experience of foreign countries]. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy*. Kyiv: K.I.S, 16–33.
- Masol L. (2012). Metodyka navchannia mystetstva v osnovnii shkoli: metodychi posibnyk dlia vchyteliv [Methods of teaching art in primary school]. Kyiv: Shk.svit.
- Ziazun I. (2000). Pedagogika dobra: idealy i realii: nauk.-metod. posib [Pedagogy of the Good: Ideals and Realities]. Kyiv: MAUP.
- Masol L., Haidamaka O. (2010). Khudozhnia kultura. 10 klas: Tematychni rozrobky urokiv [Artistic culture 10th grade]. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok».
- Loznytsia V. (2000). Psykholohiia i pedahohika: navchalnyi posibnyk [Psychology and pedagogy]. Kyiv: EksOb.
- Zabrotskyi M. (2002). Osnovy vikovoi psykholohii: navchalnyi osibnyk [Fundamentals of age psychology]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
- Masol L. (2019). Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia intehrovanoho kursu «Mystetstvo» u 1–2 klasakh na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu [The New Ukrainian School: Methods of Teaching the Integrated Course «Art» in Grades 1–2 on the Basis of Competency-Based Approach]. Kyiv: «Henezа».
- Prokopchuk V. (2019). Mystetske kraieznnavstvo yak chynnyk natsionalno-patriotychnoho vykhovannia maibutnykh pedahohiv [Artistic local history as a factor of national-patriotic education of future teachers]. *Molod i ryнок*, 12 (179). 64–69.
- Kovalchuk V. (1994). Kalendarno-obriadovi pisni Rivnenshchyny [Calendar and ceremonial songs of Rivne region]. Rivne, Derzhavne redaktsiino-vydavnyche pidpriemstvo.
- Bendiuk M. (2012). Istoriia ta lehendy davnoho Ostroha [History and legends of ancient Ostroh]. Ostroh.